

2025, Vol. 6(2), 529-544
© The Author(s) 2025
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2025.230
Article type: Research Article

Received: 02.03.2025
Accepted: 07.05.2025
Published Online: 21.07.2025

Saeid Mozafari*

Ankara'daki İranlıların Göç Deneyimleri Üzerinden Kesişimsel Bir Analiz

An Intersectional Analysis of the Migration Experiences of Iranians in Ankara

Öz

Günümüz dünyasının temel bir sorunu olarak göç ve mülteciler meselesi Türkiye başta olmak üzere çoğu ülkeyi farklı şekillerde etkilemiştir. Türkiye'nin özellikle Ortadoğu'daki jeopolitik konumu, Türkiye'yi göç bağlamında en fazla etkilenen ülke haline getirmiştir. Bu araştırma, Ankara'da kayda değer bir görünürlükleri olan İranlı mültecilerin taşıdıkları farklı kimlik aidiyetleri kesişiminde şekillenen deneyimlerini irdelemiştir. Bu bağlamda Ankara'da ikamet eden İranlıların etnik, cinsiyet, sınıf, mülteci ve yabancı kimliklerine istinaden mültecilik deneyimlerinin nasıl şekillendiğine odaklanmıştır. Buna binaen 2009'dan sonra Türkiye'ye göç eden, etnik anlamda Azeri-Türkü, Kürt ve Fars olarak farklılaşan 5 erkek ve 5 kadın olmak üzere toplamda 10 İranlı mülteci ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, Ankara'da yaşayan İranlı mültecilerin taşıdıkları yabancı ve mülteci kimlikleri başta olmak üzere etnik, cinsiyet ve sınıf gibi kimlikleri de kesişimsel bir biçimde marjinalleştirilmelerine, katmanlı ve çok boyutlu bir dışlanma sürecine maruz bırakıldıklarını göstermektedir. İranlı mülteciler ise şekillenen katmanlı ayrımcılık süreçlerine karşı 'kimlik gizleme' gibi stratejisine başvurmaktadırlar.

529

Abstract

Migration and refugee issues have impacted many countries, with Turkey being among the most affected due to its Middle Eastern geopolitical position. This study examines the experiences of Iranian refugees in Ankara, shaped at the intersection of their diverse identity affiliations. In this context, it focuses on how the refugee experiences of Iranians residing in Ankara are shaped by their ethnic, gender, class, refugee, and foreign identities. Accordingly, in-depth face-to-face interviews were conducted with a total of 10 Iranian refugees—five men and five women—who migrated to Turkey after 2009 and who ethnically identify as Azeri-Turk, Kurdish, or Persian. The study reveals that Iranian refugees in Ankara experience multidimensional exclusion, particularly due to their foreign and refugee identities, as well as their ethnic, gender, and class identities, which intersect to further marginalize them. In response to these overlapping discrimination processes, Iranian refugees adopt strategies such as 'identity concealment' as a means of coping.

Anahtar Kelimeler

Göç, İranlılar, Mültecilik deneyimi, Kesişimsellik, Ankara

Keywords

Migration, Iranian, Refugees experience, Intersectionality, Ankara

* Göttingen Üniversitesi, (CeMig), saeid90mozafari@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9430-6382.

Giriş

Günümüz dünyasını derinden etkileyen, insani, siyasi ve toplumsal krizleri kendinde barındıran göç ve göçmenler meselesi gittikçe daha hayati ve karmaşık bir hale gelmektedir. Bu doğrultuda Castles, günümüz dünyasının temel karakteristiğinin ‘krizler ve göçler çağı’ olduğunu vurgulamıştır (Castles ve Miller, 1998). Türkiye ise içinde bulunduğu jeopolitik, toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullar dolayısıyla sözü edilen krizlerin merkezine oturmuştur. Bu krizler bir taraftan konuk ülkenin ekonomik, toplumsal, demografik, kültürel, siyasi vb. yapılarını dönüşüme uğrattırken öte yandan mültecilerin yaşamlarını da birçok açıdan derinden etkilemektedir (Tümtaş, 2020). Göç bağlamında nevi şahsına münhasır bir örnek teşkil eden Türkiye başta olmak üzere genel olarak göç ve mültecileri anlamak, araştırmak ve irdelemek bir zaruret ve ihtiyaç haline gelmiştir. Bu çerçevede, Türkiye, İran vatandaşları için tarih boyunca bir kurtuluş kapısı olmuş ve adeta Avrupa veya Amerika’ya göç etmek için bir köprü işlevini görmüştür. Tarihsel sürece bakıldığında da İran vatandaşlarının Türkiye’ye göç etmeleri genellikle siyasi nedenler ile Osmanlı dönemi ve öncesinde de var olan bir olgudur (Akçapar, 2010). Bu olgunun tezahür bulmasında rol oynayan etkenlere bakıldığında, iki ülkenin komşu olması ve uzun ortak sınıra sahip olmaları, Türkiye’de üçüncü ülkeye yerleşme sürecinin şartlı mülteci statüsü ile başlayabilmesinin imkânı ve İran’daki süregelen siyasi, ekonomik ve toplumsal kaosların artarak vuku bulması gibi temel nedenler ile karşılaşmaktayız. Bu doğrultuda, yakın dönem içerisinde İran’dan Türkiye’ye doğru göç dalgasını tetikleyen ve bu araştırmanın zamansal boyutunu yansıtan iki tarihsel süreç söz konusudur. Birincisi, 2009’da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçiminin sonuçlarına karşı patlak veren protestolar ve devletin protestoculara karşı ölümcül tepkisi sonucu işkence, ölüm, cinsel saldırı vb. gibi insani olmayan hadiseler ile anılan bir sürecin şekillenmesidir (Ekhtiari ve Aysan, 2022). İkinci süreç ise son altı sene içerisinde gerçekleşen farklı şiddetli protestolarının Mahsa (Jina) Amini’nin ölümü ile şekillenen genel ve kapsamlı ayaklanma ile sonuçlanmıştır. İranlıların Türkiye’ye göç etmelerini tetikleyen tüm bu gelişmeler İranlı mültecilerin Türkiye toplumsal ve ekonomik yapılarında önemli bir görünürlük kazanması nedeniyle onlar üzerinde çalışmayı önemli kılmaktadırlar. Bu araştırma 2009 yılından itibaren Türkiye’ye göç etmiş olup Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin mültecilik deneyimlerinin hangi kesişimler üzerinden şekillendiğine odaklanmıştır. Başka bir deyişle bu araştırma Ankara’da kayda değer ve heterojen bir diasporaya sahip İranlı mültecilerin deneyimleri bağlamında temel olarak şu sorulara cevap aramaktadır: İranlı mültecilerin ait oldukları farklı cinsiyet, etnisite ve sınıfların hangi kesişimler ile mültecilik deneyimlerini şekillendirmektedirler? Yabancı ve mülteci statüsünün toplumsal ve hukuksal anlamda ortaya çıkardığı deneyimler nelerdir? Farklı etnik kökene (Azeri-Türkü, Kurt, Fars, Arap vb.) ait olmanın mültecilik deneyimi üzerindeki farklılaştırıcı etkileri nelerdir? Türkiye’nin güncel toplumsal, kültürel ve siyasi yapısı İranlıların mültecilik deneyimlerini nasıl etkilemektedir?

Yukarıdaki sorular doğrultusunda araştırmanın hem temel çerçevesini ve önemini belirlemek hem de literatürdeki konumunu tasvir edebilmek için bir sonraki bölümde Türki-

ye'deki İranlılar bağlamında yapılmış çalışmaların kısa bir özeti sunulacaktır. Devamında ise araştırmanın yöntemi, tekniği ve yöntemsel tercihin nedenleri ile görüşmeciler hakkında temel bilgiler yer alacaktır. Son olarak bu araştırma kapsamında toplanan veriler, katılımcıların ifadelerine yer verilerek analiz edilecek, araştırmanın bulguları tartışmaya açılacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Belirtildiği üzere tarih boyunca İran'dan Türkiye'ye doğru gelen farklı göç dalgaları olmuştur. Bu göç akımının özellikle 2009'dan itibaren hem sayısal hem de niteliksel anlamda genişlemesi ile İranlı mülteciler daha görünür hale gelip giderek toplumun ve akademik çevrelerin dikkatini kendine çekmiştir. Bu yönelim ise İranlı mültecileri farklı alanlar ve konular çerçevesinde araştırılmasına yol açmıştır. Fakat göç çalışmaları bağlamında İranlıları konu alan araştırmaların genel yapısına bakıldığında önemli bir husus ile karşılaşmaktayız. Tarihsel bir göçten bahsettiğimiz halde var olan çalışmaların çok yakın dönemde gerçekleştiğini ve kısıtlı olduğunu görmekteyiz, bu anlamda göç çalışmaları bağlamında bir geç kalınlık ile karşılaşmaktayız (Danış, 2006; Kalaylıoğlu, 2015). Özellikle Suriye savaşı ile beraber başlayan kapsamlı ve büyük göç ile göç araştırmalarında ağırlık olarak Suriyelilere odaklanılması nedeniyle diğer mülteci grupların kısmen göz ardı edildiği söylenebilir. Dolayısıyla, önemli bir toplumsal ve ekonomik etkileri olmasına rağmen Türkiye'deki İranlı mültecileri ele alan çalışmaların sayısal anlamda sınırlı olduğu, özellikle Ankara'da yaşayan İranlı mültecilere odaklanan çalışmaların da oldukça az sayıda olduğu görülmektedir.

Türkiye'de İranlı göçmenler ve mültecilere odaklanan araştırmalara bakıldığında bir grup çalışmanın İranlı göçmen kadınların sosyoekonomik durumlarına, gündelik yaşam içerisinde dışlanma ve direniş pratiklerine, “feminist sosyal hizmet çerçevelerine”, kadın ile göç ilişkisine ve çalışma hayatlarına odaklandığı görülmektedir (Lotfi ve Porsuk, 2021; Vaghefi, 2014; Buz, 2007; Tufekçi, 2011). Örneğin, Sema Buz'un “*Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma*” adlı çalışması feminist bir yaklaşım ile göç sorunsalını ele alarak kadınların göç ve sığınma durumlarından erkeklere göre daha olumsuz etkilendiği, ancak bu etkileneceğe rağmen sığınma boyutunda kadın deneyiminin yeterince görünür olmadığı tespitinde bulunmuştur (Buz, 2007). Buz'un bu çalışması göç ve kadın meselesini İranlı ve Somalili kadın sığınmacılar üzerinden ele alarak göç sürecinde toplumsal cinsiyete dayalı deneyimlerinin farklılaştığını ortaya çıkarmıştır. Göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında Denizli'de yaşayan İranlı LGBT göçmenlerin iş sağlığı ve çalışma deneyimlerini ele alan bir başka çalışma da göze çarpmaktadır.

Bu araştırmada Denizli'de yaşayan LGBT'lerin cinsiyet kimlikleri dolayısıyla iş yaşamlarında katmanlı bir dezavantajlı konumda oldukları belirtilmiştir. (Durmaz, Topateş ve Topateş, 2017). Burada vurgulamak gerekir ki, göç çalışmaları bağlamında her ne kadar 1970'li yılların ortalarına kadar erkek paradigma hâkim olduysa da bu tarihten itibaren göç çalışmaları toplumsal cinsiyet perspektifini edinmiştir (Nawyan, 2010). Dolayısıyla göç çalışmaları

bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı deneyim farklılıklarını göz önünde bulundurmak bir gerekliliktir, zira farklı cinsiyet kimliklerine sahip insanlar göçü önemli derecede farklı deneyimlemektedirler (İndra, 1987).

Bu çalışmalara ek olarak İranlılar bağlamında düzensiz göç, uyum ve entegrasyon süreçleri, çalışma deneyimleri, sosyal sermaye gibi farklı konuları ele alan araştırmalar ile de karşılaşmaktayız (Ekhtiari ve Aysan, 2022, Deniz, 2022; Çetin, 2022). İranlıların göç durumuna dair genel bir tasvir sunan bu çalışmalardan biri, Türkiye'nin farklı göç dalgalarının hedefi haline gelmesi gerçeğine binaen transit göçmenler olarak İranlılara odaklanmıştır. Avrupa ve Amerika'ya gitmek amacı ile gelen transit İranlı göçmenlerin giderek Türkiye'de kalıcı olduklarını da göstermiştir (Zijstra, 2014). Esasında burada belirtmek gerekir ki, İranlı mülteciler Türkiye'yi daima bir geçiş ve bekleme ülkesi olarak görmüşlerdir. Fakat Türkiye bağlamında yükselen ve derinleşen sorunlar bu bekleme süresini oldukça uzatıp hatta geçişi imkânsız hale getirmektedir (Zijstra, 2014). Tam da bu noktada uzun süreler Türkiye'de beklemek zorunda kalan İranlı mültecilerin anlaşılması ve taşıdıkları farklı kimliksel aidiyetleri doğrultusunda şekillenen deneyimleri araştırmak önem taşımaktadır. Zira İran toplumu heterojen bir yapıya sahip olmakla birlikte etnisite başta olmak üzere cinsiyet ve din ekseninde farklı kesimleri içermektedir (Ahmadi, 2018). Türkiye'deki İranlılar ise tam olarak bu heterojen yapının bir tezahürüdürler. Bundan dolayı farklı kimliksel aidiyetlerin yarattığı farklılaşmanın göç deneyimlerini nasıl şekillendirdiği anlaşılmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye'de İranlı sığınmacıları farklı boyutları ile irdeleyen çalışmalara bakıldığında Şebnem Koser Akçapar'ın birkaç çalışması ile karşılaşmaktayız. “Göçmenlerin Ağları ve Sosyal Sermayelerini Yeniden Düşünmek: Türkiye'deki İranlılar Üzerine Bir Vaka Çalışması” adlı araştırmasında “transit ülke” olarak Türkiye'de yaşayan İranlı sığınmacılar için toplumsal ağlar ve bununla ilişkili olarak sosyal sermayenin önemini vurgulamıştır. Bu önemi vurgularken de cinsiyet ile beraber etnisite, din gibi etki alanına sahip kimlikleri ve aynı zamanda mekân faktörünü analizine dahil etmiştir (Akçapar, 2009). Bu çalışma ayrıca Türkiye'deki İranlılar bağlamında transit ülkelerdeki mültecilerin de sosyal ağlarının ve sosyal sermayelerinin önemini ortaya koymuştur.

Akçapar'ın bir diğer çalışması ise İranlı mültecilerin bariz bir biçimde göze çarpan din değiştirme olgusuna odaklanmıştır. Göç ve din ilişkisini irdeleyen “*Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey*” adlı bu çalışmasında din değiştirmenin bir göç stratejisi olarak işlev gördüğü tespit edilmiştir (Akçapar, 2006). Sonuç itibarıyla bu çalışmalarda da tezahür bulduğu üzere Türkiye'deki İranlı mülteciler farklı boyutları ile irdelenmiştir. Fakat literatürdeki çalışmalardan farklı olarak bu araştırma kesişimsellik kuramından faydalanarak Ankara'daki İranlı mültecilerin etnik, cinsiyet, sınıf, mültecilik ve yabancılık kimliklerinin mültecilik deneyimlerinde oynadığı rolü tasvir etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle bu çalışma, İranlı mültecilerin taşıdığı ve Türkiye'de edindiği farklı kimliklerinin mülteci olmaya dair deneyimleri üzerinde bıraktığı etkilerin kesişimlerini anlamaya çalışmaktadır.

Metodoloji

Kesişimsellik yaklaşımının yirmi birinci yüzyıldan itibaren farklı hak savunucuları ve akademik ortamlar tarafından benimsendiği ve kapsamının genişlediği söylenebilir. Siyah lezbiyen feminist bir organizasyon olan Combahe Nehri Kolektifi, 1977’de bir bildiri yayınlayarak kadınların karşı karşıya kaldıkları çok boyutlu ayrımcılığın anlaşılması için ırk ve sınıfın cinsiyet ile beraber ele alınması gerektiğini öne sürmüştür (The Combahee River Collectiv, 1978). Kesişimsellik kavramı toplumsal eşitsizliğin ve ayrımcılığın sadece cinsiyet, ırk veya sınıf ekseninden şekillenmediğini, aksine bu etkenlerin birbirleri ile iş birliği ve etkileşimi sonucu inşa edilen çok boyutlu bir tahakküm kesişimine işaret etmektedir (Davis, 2014). Bu anlamda ise eşitsizliğin çok boyutlu ve katmanlı niteliğinin anlaşılması ve analiz edilmesine yönelik bir araç sunmaktadır. Bu kavramı ilk olarak eleştirel ırk çalışmalarında Crenshaw’ın “*Demarginalizing the Intersection of Race and Sex*” aldı çalışması ile ele alınmıştır (Collins ve Bilge, 2016). Crenshaw, hukuk alanında eşitsizliğin kesişimsellik sorunsalı bağlamındaki tezahürüne dikkat çekmek için mahkemelerin davacı siyah kadınların hikayelerini nasıl çerçevelediği ve yorumladığına odaklanmıştır (Crenshaw, 1989). Bu doğrultuda kimlik sorunsalının çok boyutlu ve karmaşık veçhesini ortaya çıkaran kesişimsellik kavramı, insanların yaşam deneyimlerinin tek boyut ve etken bağlamında ele alınmaması gerektiğini vurgulayarak cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim, yaş, mültecilik statüsü, milliyet vb. kimliklerin marjinalleştirmelerinin şekillendirdiği kesişim noktaları çerçevesinde irdelenmesinin gerekliliğini öne sürmektedir (Davis, 2014; Yuval-Davis, 2006). Bu teorik arka plan çerçevesinde bu çalışma Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin ait oldukları etnisite, sınıf, cinsiyet ve yabancı kimliklerine göre mültecilik deneyimlerinin nasıl şekillendiğine odaklanmıştır. Somutlaştıracak olursak, örneğin, Azeri-Türkü bir kadın ile Kürt bir kadının deneyimleri etnisite ve cinsiyet kesişimselliği üzerinden farklılaşmaktadır. Benzer şekilde gay bir erkek veya trans bir kadın ile heteroseksüel bir mülteci erkek veya kadın farklı şekiller ve seviyelerde marjinalleştirilmektedir. Dolayısıyla ayrımcılık süreçlerini farklı eksenlerde kesişen kimliklerinden ötürü farklı şekillerde deneyimlemektedirler. Bu araştırma ise tam olarak bu deneyimlerin nasıl ve hangi dinamikler üzerinden farklılaştığını araştırmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta, Türkiye’deki göç çalışmalarında kesişimsel bir yaklaşımın benimsenmesinin görece yeni bir olgu olduğudur. Bu yaklaşım, Türkiye’deki göç meselesinin farklı veçhelerini ortaya koyma açısından çok boyutlu kuramsal olanaklar sunma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle literatür, hâlâ kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, göç sorunsalının kesişimsel bir yaklaşımla ele alınmasında bir gelişim gözlemlense de, mevcut çalışmaların sınırlı kaldığı söylenebilir.

Nitel araştırmalar yoğunlukla insanların eylemleri, anlatıları, deneyimleri ve bu olguların ilişkiselliğini anlamaya çalışıp ele aldığı gerçekliğin içsel ve dışsal mekanizmalarını aktörlerin beyanı ve sunduğu çerçeveye binaen irdelemektedir (Glesne, 2015). Bu bağlamda, bu araştırmanın anlamaya çalıştığı Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin deneyimi sorunsalının

farklı veçhelerinin ortaya çıkabilmesi için niteliksel yöntemler tercih edilmiştir. Bunun temel nedenlerinden ise mültecilik deneyiminin ortaya çıkardığı toplumsal süreçleri, çatışmaları ve çelişkileri ancak özne kişi ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler ve gözlemler ile kapsamlı bir biçimde anlamak mümkündür. Buna ek olarak, deneyimlerin taşıdıkları duygu ve durumları anlamak için nitel yöntemlere ihtiyaç duymaktayız.

Araştırmanın hedef kitlesini Ankara’da ikamet eden, mülteci statüsü olan (şartlı mülteci veya şartlı mültecilik başvurusu mevcut veya ret edilenler) İran uyruklular oluşturmaktadır. Araştırmanın saha çalışmasına başlanmadan önce, etik kurallar çerçevesinde gerekli adımlar atılmış ve ardından danışman hoca ile veri toplama sürecine ilişkin istişareler ve planlamalar gerçekleştirilmiştir. 2024 yılı Ocak ve Şubat ayları arasında yürütülen saha çalışmasında hedef kitleye ulaşmak amacıyla, yıllardır Seyranbağları Mahallesi’nde İran yemekleri satan, çevresi geniş ve güvenilir bir İranlı kişiyle iletişime geçilmiştir. Bu kişi, ilk aşamada iki katılımcı için referans olmuş ve bu katılımcılar ile ilk görüşmeler yapılmıştır. Bu iki katılımcı ise, kendi sosyal çevrelerinden uzun süredir tanıdıkları üç kişiye daha ulaşılmasını sağlamıştır. Söz konusu üç katılımcı, hem iş arkadaşları hem de aynı mahallede komşu oldukları diğer katılımcılar ile iletişim kurmama vesile olmuş, böylece veri toplama sürecinin tamamlanmasına katkı sunmuşlardır. Sonuç olarak, saha çalışmasında kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak yeni katılımcılara ulaşılmış ve veri toplama süreci bu şekilde tamamlanmıştır. Görüşmelerin 7’si katılımcıların kendi evlerinde ve diğer 3’ü ise katılımcının ‘sakin ve huzurlu’ tanımladığı ve önerdiği bir kafede gerçekleştirildi. Her görüşme ise ortalama iki buçuk saat sürmüştür. Bu araştırmaya katılan Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin yaş aralığı 24 ile 48 yaş arasında değişiklik gösterirken çoğunun eğitim seviyesi lisans düzeyindedir. İki katılımcımız ise yaşadığı sorundan dolayı yüksek lisans eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Katılımcıların ortak bir özelliği 2009 yılından sonra Türkiye’ye göç etmiş olmalarıdır. Fakat göç şekli olarak kimi katılımcılarımız yasal yollar ile göç etmişken bazıları ise kaçak yollardan Türkiye’ye giriş yapmışlar.

Etik kurallar çerçevesinde tüm görüşmelerin başında ses kaydı izni alınmış ve bir katılımcı dışında hepsi ses kaydı için onay vermiştir. Görüşmeler boyunca ciddi bir etik sorun ile karşılaşılmamış, fakat katılımcıların evinde bir kadın ile görüşme yaparken sevgilisi de görüşmeye dahil olmak istemiştir. Görüşmenin içeriğinin hassasiyeti ve aktarılan verilerin sağlığı için sevgilisinin dahil olmamasının daha uygun olacağı saygılı bir dille beyan edilmiştir. Bunlara ek olarak, araştırmacının İranlı olması, daha önce hem akademik hem de profesyonel olarak çalıştığı bir grup üzerinde çalışıyor olmasının doğurduğu avantajlar veri toplama sürecini kolaylaştırmıştır. Örneğin, katılımcılara ulaşım sürecinde bir engel ile karşılaşılmamış ve aynı zamanda araştırmacı ile katılımcı arasında güven ilişkisinin inşası daha rahat gerçekleşmiştir. Bunlara ek olarak belirtmek gerekir ki hem verilerin geçerliliği hem de araştırmacı ile öze arasındaki ilişkinin verileri etkilememesi ve objektif olması açısından bu çalışmaya katılım gösteren İranlı mülteciler ile araştırmacının önceden herhangi bir tanışıklığının bulunmama-

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Bilgiler

İsimler/Demografik Bilgiler	YAŞ	ŞEHİR	CİNSİYET	ETNİK	SINIF: IR/TR
Faezeh	32	Urmia	Kadın	Azeri-Türkü	Orta-alt / Alt
Parviz	26	Gazvin/Tahran	Erkek	Tat/Fars	Orta-Alt / Alt
Mehrdad	33	Tahran	Erkek	Fars	Orta / Alt
Elmira	31	Tebriz	Kadın	Azeri-Türkü	Orta / Alt
Yaşın	36	Tebriz	Kadın	Azeri-Türkü	Orta-üst / Alt
Siyavash	34	Sanandaj	Erkek	Kürt	Alt /Alt
İraj	34	Sanandaj	Erkek	Kürt	Orta-üst / Alt
Peyman	36	Mahabad	Erkek	Kürt	Alt / Alt
Tara	40	Bane	Kadın	Kürt	Orta / Alt
Niloufar	43	Rasht	Kadın	Fars	Orta-üst / Alt

sına özen gösterilmiştir. Görüşmeler boyunca mülteci deneyimini etkileyen faktörler olarak etnik, cinsiyet, sınıf, mültecilik bağlamında sorulan sorulara karşı görüşmecilerin verdikleri tepki, üzüntü halleri, yüz mimikleri, ses tonları vb. etkenlere de dikkat edilmiştir, saha gözlem notları tutulup analize dahil edilmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, görüşmeler Farsça gerçekleşip Türkçeye çevrilerek deşifre edilmiştir. Katılımcılar için farklı takma isimler kullanılarak haklarında detaylı demografik bilgilerine **Tablo 1**'de yer verilmiştir.

535

Bulgular

Bu araştırmanın saha çalışması boyunca elde edilen verilerin genel tasvirine bakıldığında bariz bir biçimde bir yandan Ankara'da yaşayan ve bu çalışmaya katılan İranlıların ait oldukları etnik, milliyet ve sınıfsal kimlikleri diğer yandan ise göç sonrası edindikleri “yabancı” ve “mülteci” kimlikleri mültecilik deneyimlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda ilk olarak tüm katılımcılarımızın ortak kimliği olan Türkiye’de yabancı ve mülteci kimliklerinin ortaya çıkardığı mağduriyet ve çatışmaları irdeleyip devamında ise katılımcıların etnisite, sınıf ve cinsiyet kimliklerinin yani toplumsal ve hukuki kimlikler ile kesişimlerine odaklanacağız. Zira bu çalışmaya katkı sağlayan Ankara’daki İranlıların karşılaştığı ayrımcı ve çatışmalı toplumsal süreçler, mülteci ve yabancı olma hali etnisite, cinsiyet ve sınıf kimlikleri ile kesişimsel bir biçimde göç deneyimlerini belirlemektedirler. Fakat burada vurgulamak gerekir ki bu araştırma çerçevesinde gerçekleşen analizler her ne kadar da Ankara’da ikamet eden İranlı mültecilerin deneyimine dair genel bir tasvir sunmakta olsa da katılımcıların anlamları bağlamında gerçekleşmiş olup onlarla sınırlıdır.

“Biz Burada Yabancıyız ve Bir Sürü Haklardan Mahrumuz”

Türkiye’ye yasal veya yasa dışı yollar ile göç etmiş İranlı mültecilerin yabancı olma halini iki temel faktör çerçevesinde ele almak mümkündür. Birincisi, İranlıların uluslararası koruma başvurusu üzerine edindikleri şartlı mülteci statüsüdür. Göç idaresinin tanımına göre şartlı mülteci “Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişidir.”¹ Şartlı mülteci statüsündeki İranlılar çalışma izinleri ve sağlık sigortası gibi haklardan mahrum bir biçimde uzun yıllar bekletilmekte, bu bekleme sürecine tabi kılınmaktadır. Yaşamlarını idame ettirmek için para kazanmaları gereken İranlılar ise bu hukuki statünün ortaya çıkardığı kısıtlamalar doğrultusunda katmanlı sömürü ilişkilerinin hâkim olduğu çalışma ortamında kaçak işçi ve sigortasız olarak çalışmak zorundadırlar.²

İkinci temel faktör ise ‘yabancı’ kimliği taşımalarıdır. Toplumsal bir bağlam içerisinde yabancı kavramı doğrudan ‘öteki’ veya bizden olmayanlara işaret etmektedir. Bu ‘öteki’ olmak hali uyruk, etnik aidiyet vb. gibi kimliklerin farklılaşması ile tezahür bulmaktadır. Toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkan yabancı kavramı kendinden olmayana dışlamayı, kendinden olmayana ön yargıyı ve düşmanlığı barındırmaktadır (Wilson, 2018). Bauman’ın (2014) tanımladığı anlamda “bizden olmayan” şeklinde ifade edilen yabancı kavramının, günümüzde en yaygın sosyolojik yansımalarından biri zorunlu göç süreçlerinde görülmektedir. Bu süreçlerde bireylerin yaşadığı aidiyet eksikliği duygusu, onları ‘ötekileştirme’ye maruz bırakmakta ve bunun sonucunda da ‘yabancı düşmanlığı’ni ortaya çıkarmaktadır (Erez, 2018). Bu çerçevede katılımcılarımız Türkiye’deki hukuki ve toplumsal statüleri doğrultusunda çatışmalı ve temel haklarından yoksun bir mültecilik deneyimi yaşadıklarını vurgulamışlardır. Diğer bir deyişle Ankara’da yaşayan İranlı mülteci katılımcılarımız, toplumsal bağlamda ‘yabancı’ kimliği taşımaları ve hukuksal anlamda şartlı mülteci kimlikleri nedeniyle damgalandıklarını, yerel halk ile farklı toplumsal karşılaşmalarda ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir deneyim yaşadıklarını vurgulamışlardır.

“Türkiye’de İranlı mülteci olursan çalışma hakkın yok, yoksulluk içinde yaşamak zorundasın, ancak fiziki güç gerektiren pis işlerde çalışabilirsin, hakkını alamadığında susmak zorundasın. Biz burada yabancıyız ve bir sürü haklardan mahrumuz. Üçüncü veya hatta dördüncü seviyede bir vatandaşsınız. Bu her yerde böyle, karşına çıkıyor benim. Ben yıllardır Türkiye’de yaşıyorum ve her türlü şeyi gördüm. Yabancı sorun yaratır, hırsızlık yapar, namusumuza göz diker gibi bir yanlış algı var. Bu rahatsız edici” (Siyavesh, Erkek, Yaş 34, Kürt)

“Ben çok kötü şeyler yaşadım. Oğlum yabancı diye okuldan atmaya çalıştılar, diğer çocuklar derste oğlum rahatsız ediyorlardı, okula gittim müdür benimle çok küçümseyici konuştu, al çocuğumu git dedi. Ben de oğlumun eğitimi için bir şey diyemedim, çünkü zor yazdırdım okula” (Tara, Kadın, Yaş 40, Kürt)

“Birisi Türkiye’de yabancı mülteci ise yandı valla. Yabancılar karşı cidden çok kötü bir yaklaşım var. Her yerde bu durumu yaşıyorum ben. İşte, toplumda, hastanede, bakkalda hep kötü bir bakış var. Ben bir defasında kısa bir süre sigortam açılmıştı Gazi hastanesine gittim, masrafları sigorta

karşılıymca veznedeki kadın bir sürü laf etti bana. Bizim sigortamız yok siz bedava hastaneye geliyorsunuz iyiymiş vallah gibi sözler söyledi.” (İraj, Erkek, Yaş 48, Kürt)

Farklı toplumlar içinde hep kutsanan misafirperverlik romantizminin etkisi genellikle kısa süre içinde kaybolunca, milliyetçi duygularının yükselişi ile mülteciler ve göçmenler marjinalleştirme süreçlerine maruz kalmakta, sorun yaratan ve hatta bizzat sorunun kendisi olarak hedef gösterilebilmektedirler. Örneğin, İraj adlı katılımcımızın hastanedeki deneyimi ve Siyaveş’in “yabancılar sorun yaratır” ifadesi yabancı kimliğinin ortaya çıkardığı dışlanmışlığı göstermektedir. Tara’nın ise çocuğu üzerinden bir çatışma yaşadığı ayrımcılığa çocukların da maruz kaldığına işaret etmektedir. Anlatılar doğrultusunda katılımcıların çizdikleri çerçeve bir taraftan hukuki anlamda mülteci olmanın yoksulluk, mağduriyet ve dışlanmışlık durumlarını ortaya çıkardığına, öte yandan toplumsal olarak yabancı kimliği taşımanın şekillendirdiği ötekileştirme, ayrımcılık ve çatışmalı toplumsal karşılaşmaların varlığına işaret etmektedir. Ayrıca daha uzun süreler Türkiye’de ikamet eden katılımcıların tamamı yabancı ve mülteci kimlikleri dolayısıyla karşılaştıkları ve deneyimledikleri toplumsal çatışmaların gittikçe daha da derinleştiğini ve yabancıların Türkiye’deki konumunun çok daha kötüleştiğini vurgulamışlardır. Bu olgu Türkiye başta olmak üzere ciddi sayıda göç alan ülkelerde de -Lübnan, Mısır ve İsveç gibi- bariz bir biçimde görülmektedir (Harvey, El-Masri ve Garwood, 2013; Tuzi, 2020; Suerbaum, 2018; Gren, 2018). Mülteci nüfusunun artışı ile beraber yabancı düşmanlığı hem toplumsal hem de politik düzeyde sertleşmektedir ve bu durum ise yabancıların yaşamlarını doğrudan zorlaştırmaktadır.

“Siz Türk Kadınlarsınız”

Bu çalışmaya katılan İranlı mültecilerin deneyimini şekillendiren bir diğer kesişim eksenine ise etnisiteleridir. Fars, Azeri-Türkü ve Kürt olarak toplam üç farklı etnik kimliğe sahip olan görüşmecilerin deneyimi Türkiye’nin toplumsal ve siyasal yapısı ile ilişkili olarak değişmektedir. Bu doğrultuda genel olarak bakıldığında Azeri-Türkü kimliği olan katılımcılar Fars ve özellikle Kürt katılımcılara kıyasen toplumsal çatışmayı daha hafif yaşamaktadır. Bunun en temel nedeni Azeri-Türkü İranlıların dil faktörü açısından Türkçe konuşabilmelerinin sağladığı toplumsal makuliyet ve kuşkusuz etnisiteleri bakımından Türk olmalarıdır ve bunun Türkiye’nin toplumsal, kültürel ve siyasal yapısı içinde ‘Türk soyu kardeşliği’ söyleminin yarattığı toplumsal kabuldür. Örneğin, 36 yaşında olan Azeri Türkü bir katılımcımız Azeri-Türkü kimliği dolayısıyla deneyimini “Ben Azeri olduğum için İranlı kimliğim pek öne çıkmıyor... Türkçe iyi konuşunca Tebrizliyim deyince İranlı olmam pek öne çıkmıyor.” (Yaşın, Kadın, Yaş 36, Azeri-Türkü) veya 32 yaşında olan bir diğer katılımcımız ise deneyimini “İranlı olmam bana kötü bir durum yaşatmadı çünkü ben Azeri olduğum için ve 5 senedir burada yaşadığımdan iyi Türkçe konuşabiliyorum ... Adam Azeri kökenli olduğum için benimle Azerice konuştu,

bir sürü sohbet ettik. Bana siz Türk kadınlarsınız sizin oradakiler bizim kardeşimiz biz hepimiz beraberiz kardeşiz gibi bir sürü iltifat etti” (Faeze, Kadın, Yaş 32, Azeri-Türkü) şeklinde açıklamıştır. Dolayısıyla, mülteci ve yabancı kimliklerinin etnisite olarak Azeri-Türkü kimliği ile kesiştiğinde ayrımcılık ve dışlanmanın kıyasen azaldığını görmekteyiz. Fakat bu iki katılımcının deneyimlerdeki makbul görünme halini, Kürt etnik kimliğine sahip Tara ve Siyavesh adlı katılımcılarımızın deneyiminde görmemekteyiz. Örneğin, Tara’ya Türkiye’ye alışıp alışmadığı hakkında soru yöneltildiğinde deneyimini şu cümleler ile ifade etmiştir: *“Alışamadım, çünkü kültür olarak farklıyız. Ben Kürdüm mesela, Türkiye’de de çok Kürt var ama pek iyi karşılamıyorlar... Ben dili öğrenmekte çok zorlandım ve dil öğrenene kadar iş bulamadım.”* (Tara, Kadın, Yaş 40, Kürt). Dolayısıyla, bu örneklerde tezahür bulduğu üzere katılımcılarımızın etnik kimliği Türkiye’nin toplumsal ve siyasal yapılarıyla ilintili olarak avantaj veya dezavantaja dönüşebilmektedir. Azeri-Türkü olmak ‘Türk kadını’ söylemi üzerinden bir avantaj iken, Kürt kadını olmak ise bir çatışma ve dezavantajı ortaya çıkarmaktadır. Tam da bu noktada bu katılımcılarımız örneğinde tezahür bulan önemli bir kesişim noktası ise toplumsal cinsiyet kimliği olarak kadın olmalarıdır. Bir sonraki alt başlıkta toplumsal cinsiyet bağlamında katılımcılarımızın göç deneyimini irdelleyeceğiz.

Kesişimselliğin Temel Taşı: Toplumsal Cinsiyet

Eşit olmayan bir toplumsal cinsiyet rejimi olarak ataerki, kadınlar başta olmak üzere LGBTQ+ bireyler ve çocuklar üzerinde inşa edilen iktidarı ve sömürüyü ifade etmektedir. Bu iktidar ilişkisi zorunlu göç gibi olağanüstü şartlarda derinleşmektedir. Örneğin, Suriyeli kadınlar ve LGBTQ+’lar üzerinde gerçekleşen *“Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul’da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler”* adlı çalışmanın bulguları bu iddiayı doğrulamaktadır. (Karakılıç, Körükmez, Soykan, 2019). Suriyeli kadın ve LGBTQ+ mültecilerin sürgünde maruz kaldıkları şiddet ve istismarın hukuksal ve yapısal nedenlerini araştıran söz konusu çalışma, Türkiye’nin geçici koruma politikaları nedeniyle bu mültecilerin fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddette maruz bırakıldığını tasvir etmektedir. Yasal koruma eksikliği, sosyal dışlanma ve ekonomik bağımlılık gibi faktörlerin kadınların karşılaştığı zorlukları derinleştirdiğini öne sürmektedir.

Bu araştırmanın verileri de açık bir şekilde kadınların mültecilik deneyiminin erkeklere göre daha zor olduğunu göstermektedir. Kadın katılımcıların hepsi bu bağlamda hem toplumsal karşılaşmalarında hem de çalışma deneyimlerinde eril iktidarın bir göstergesi olarak taciz olayları ile karşılaştıklarını beyan etmişlerdir.

“Ben İran’da da tacize uğradım burada da. Hatta Türkiye’de daha fazla yaşadım bunu. Ankara’ya yeni geldiğimde bir dönencide çalıştım ve masaları toplayıp yerleri temizliyordum. 15 gün boyunca her gün 12 saat çalıştım. Para ihtiyacım vardı adamdan para [yevmiyemi] istedim, deneme süresi dedi. Ben anladım bana para vermeyecekti işi bıraktım o gün ama paramın peşini bırakmadım.

Her gün gidip istiyordum. En son bana benimle ilişki yaşa paramı vereyim dedi. Ben orada it gibi çalıştım, kendi paramı istiyorum ama bana ablaksız teklif yapıyor utanmadan” (Faeze, Kadın, Yaş 32, Azeri-Türkü)

“Ben ilk geldiğimde bir kuaförde işe başladım.... İş sahibi de evli bir erkekti. Ben orada yardımcı olarak çalışıyordum, temizlik, saç kurutma vb. işleri yapıyordum. O zaman Türkçe’yi çok az biliyordum. Bu adam baştan beri bana normalden fazla samimi davranıyordu. Ben eşek değilim biliyorum onun niyetini, ondan dolayı mesafemi koruyordum. Eşi vardı geliyordu dükkâna bazen tanışıyorlardık. Bu adam bir hafta sonra işyerinde beni artık taciz etmeye başladı. Sürekli dokunuyordu, en sonunda da ilişki teklifinde bulundu. Ben de çıktım ve bir daha gitmedim oraya. Böyle çok örnek var yani. Kadın olunca bu olaylar ile karşılaşılıyordu” (Tara, Kadın, Yaş 40, Kürt)

Bu bağlamda vurgulamak gerekir ki, İranlı mültecilerin mültecilik deneyimleri toplumsal cinsiyet başta olmak üzere yabancı ve etnik kimliklerinin kesişimleri ile şekillenmektedir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere mülteci kadın olmak başlı başına taciz gibi şiddet biçimlerini içermektedir. Özellikle Tara adlı katılımcımızın deneyimini irdeleyecek olursak mülteci, yabancı, kadın ve Kürt kimliklerinin kesişiminde katmanlı bir ayrımcılık ile karşı karşıya kaldığı vurgulanmalıdır. Faezeh adlı katılımcımız ise cinsiyet ve mülteci kimliği dolayısıyla farklı şekillerde dışlanmış ve tacize maruz kaldıysa da Azeri-Türkü kimliği nedeniyle kıyasen daha az çatışmalı bir deneyim yaşadığını beyan etmiştir.

“İran’da Yoksul Olmak ile Türkiye’de Mülteci Olarak Yoksul Olmak”

Bu çalışmanın hem kuramsal boyutunun hem de sahasının temel yapıtaşlarının başında belirleyici bir faktör olarak sınıf gelmektedir. Ankara’ya göç etmiş ve bu çalışmaya katılan İranlı mültecilerin İran ve Türkiye’deki sınıfsal konumları analiz edildiğinde göç sonrası bariz bir biçimde sınıf kaybı yaşadıkları görülmektedir. Diğer bir deyişle, katılımcılarımızın İran’daki sınıfı orta-alt, orta-orta, orta-üst ve alt şeklinde farklılık gösterirken, Türkiye’de ise neredeyse tamamı aşikâr bir biçimde işçi sınıfına dahil olmuş ve yoksullaşmıştır. Bu sınıf geçişinin en belirgin örneklerinden birisi İraj adlı görüşmecimizdir. Bu katılımcımız diğer katılımcılara göre İran’da maddi durumu daha iyi olup, fakat diğer katılımcıların durumunu da özetler bir biçimde göç sonrası deneyimlediği yoksullaşmayı şöyle tasvir etmiştir:

“Benim İran’da bir geleceğim vardı. İşim, evim, arabam ve ailem vardı. Maddi olarak herhangi bir sorunum yoktu, refahım vardı benim.... Türkiye’ye geldikten sonra her anlamda özellikle ekonomik olarak hayatımı altüst oldu. Tamamen farklı ve çok zor bir hayat yaşıyorum şu an. İşsizlik, parasızlık, pahalılık durumu ortada. İyi beslenmediğim için bir sürü sağlık sorunları yaşıyorum ve sigortam olmadığı için doktora gidemiyorum. Çok kötü etkiledi her açıdan ve insani koşullarda yaşamıyorum. Günde bir öğün yemek yiyebiliyorum. Sağlık yardımı aldığım bir STK var, onlar kan tablili yaptırdı bildiğin vitaminsizim. Türkiye’ye gelmek durumunda kalmam beni mahvetti, hayatımı değiştirdi.” (İraj, Erkek, Yaş 48, Kürt)

Katılımcıların göç sonrası yoksullaştıklarını ve İran'a göre daha zor, belirsiz ve çatışmalı bir yaşam sürdürmek zorunda kalmalarını bariz bir biçimde görmekteyiz. Bu çerçevede göç ve sınıf meselesine dair aydınlatıcı bir karşılaştırma öne süren Parviz adlı katılımcı hem İran'da hem de Türkiye'de işçi sınıfına mensup olup Türkiye'de derin bir yoksulluk ve işsizlik ile mücadele ettiğini ifade ederek şu cümleler ile deneyimini özetlemiştir:

“Biz hep ekonomik olarak durumumuz kötüydü. Ortanın altı. İran'da da öyle lüks bir hayatım yoktu ama İran'da yoksul olmak ile Türkiye'de mülteci olarak yoksul olman arasında büyük bir fark var. İran'da da durumum pek iyi değildi, burada facia. Şöyle anlatabilir, bir deneyimim ile ilgili. Ben İran'da parasız kaldım, ama hiçbir zaman sokakta kalmadım. Burada çok sokakta yaşamak zorunda kaldım başta. Parkta uyuyordum mesela. Yani, ekonomik olarak çok zor yaşıyorum. Ailem İran'da bana verdikleri harçlığı liraya çevirip gönderiyorlar. Ben o para ile geçinemem, ama geçinmek zorundayım. İran'da o para ile biraz daha rahat yaşadım ve kendim de çalışırdım, burada çalışmıyordum da. Kötüydü çok daha kötü oldu diyebilirim ekonomik şartlarım.” (Parviz, Erkek, Yaş 34, Fars (Tak))

Bu iki örnekte tezahür bulduğu üzere ister İran'da yüksek refah seviyesine sahip olsun ister yoksul olsun, katılımcılar göç sonrası katmanlı ve derin bir yoksulluk deneyiminin şekillendiğini ve devam ettiğini açık bir biçimde ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, Kesişimsellik kuramının temel bir faktörü olarak sınıf, bu çalışmaya katılan mültecilerin deneyimini diğer etkenler ile beraber bir kesişim noktasında marjinalleştirmektedirler. Fakat buna ilaveten Parviz'in ifadelerinde çok boyutlu ve kronikleşmiş bir yoksulluk söz konusudur. Bu bulgudan yola çıkarak tartışmayı somutlaştıracak olursak, Parviz'in Türkiye'de deneyimlediği yoksulluğun daha derinleşmiş halini Türkiye konjonktüründe Suriyeli ve Afgan kimliği taşıyan alt sınıfa ait mülteciler de yaşamaktadırlar. Zira Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapılarında Suriyeli ve Afgan olmak İranlı olmaktan daha zor olduğundan deneyimledikleri sınıfsal sömürü İranlılara kıyasen çok boyutludur.

Baş Etme Mekanizması Olarak Etnik ve Yabancı Kimliklerinin Gizlenmesi

Katılımcıların deneyimini şekillendiren cinsiyet, mülteci ve yabancı kimlikleri ile beraber taşıdıkları etnik kimlikleri marjinalleştirme ve ayrımcılık süreçlerinin en önemli dinamiklerindenidir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki katılımcıların etnisiteleri temel olarak Kürt, Azeri-Türkü ve Fars olarak farklılaşmaktadır. Bu da katılımcıların deneyimlediği ayrımcılığın derinliğini ve etnisiteye göre bu ayrımcılığın nasıl değiştiğini göstermektedir. Buna istinaden araştırmadan elde edilen verilere bakıldığında etnik kimliğini en fazla gizleme stratejisi olarak kullanan ve böylece çatışmalı deneyime sahip olan katılımcılar Kürtlerdir. Öte yandan, Azeri-Türkü olan

katılımcılarımız ise en fazla makbul gören etnik gruptur. Farsların ise bu iki etnik grubun arasında bir deneyime sahip olduklarını söylemek mümkündür. Azeri-Türkü olan katılımcılar etnik aidiyetlerinin gizlenmesine yönelik bir çaba içerisine girmemişken, Kürt katılımcılar sıklıkla gizleme stratejisine başvurmaktadır. Fars etnik kimliğine sahip olan katılımcılar ise kimi zaman etnik ama genellikle yabancı olduklarını gizleme üzerinden kısmi bir strateji geliştirmiştir.

“... Ben elimden gelse tüm kimliklerimi gizlerim ki insanlar normal davransın. Çünkü, yabancı olmak sorunlu, Kürt olmak sorunlu, Solcu olmak sorunlu, dolayısıyla ben de kendimi korumak zorundayım. Ama bazı şeyleri gizleyebilirsin bazı şeyleri değil. Mesela yabancı olduğumu gizleyemem çünkü bir noktada belli oluyor, ama solcu olduğumu Kürt olduğumu gizleyebilirim ki dediğim gibi tanımadığım ortamlarda gizliyorum...” (Siyavesh, Erkek, Yaş 34, Kürt)

Bu alıntıdan hareketle katılımcımız marjinalleştirilmemek ve kendini koruma altına alabilmek için yabancı, solcu ve Kürt kimliklerini gizlemek istediğini ve bunu bilinçli olarak yaptığını ifade etmiştir. Fakat Fars kimliği olan katılımcılarımızda etnik aidiyetlerinin gizlenmesinden ziyade yabancı kimliklerini gizleme ihtiyacı duymaktadırlar. Bu durum ise Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapılarının bulunduğu koşullar ile ilintilidir.

541

“Mülteci kimliğimi evet gizledim. Mesela arkadaşımın bazen bir bara gidiyoruz ucuzdur. Arkadaşım yabancı olduğumuzu belli etmeyelim dedi bunlar biraz milliyetçi dedi. Mesela oraya gittiğimizde ben yavaş konuşuyorum belli olmasın ... anlarsa yabancı olduğumuzu bir sürü soru sorup rahatsız edecekler. Hatta bir sefer de oldu. Anladılar hemen soru sormaya başladılar. Yabancı isen Türkler hemen soruyorlar ne iş yapıyorsun? Sana ne iş yapıyorum, ben de beş yapıyorum diye cevap veriyorum. Sorun yaşadığımda adam bizden kimlik istedi. Biz vermedik sen kimsin dedi arkadaşım o da ben polisim dedi. Yalan söylüyor, sonra biraz sesler yükselince başkaları geldi uzaklaştırdı onları biz de daha sonra çıktık.” (Parviz, Erkek, Yaş 34, Fars (Tak))

Bu iki örnekte görüldüğü üzere katılımcılar, dışlanma ve marjinalleştirilme pratiklerine karşı kullandıkları gizleme stratejisi ile kesişimsellik kuramı üzerinden farklı kimlikleri dolayısıyla deneyimledikleri katmanlı ayrımcılığı hafifletmeye çalışmaktadırlar. Katılımcıların tamamı hem hukuki hem de toplumsal olarak yabancı kimliğinden dolayı dışlanmaktadırlar. Bu kesişimsel dışlanmaya karşı ise bir baş etme pratiği olarak farklı kimliklerini gizleyebilmektedirler. Diğer bir ifade ile ‘strateji geliştirme’ olgusu bir taraftan belirtilen kesişimsel ayrımcılığın ve dışlanmanın bir tezahürü olmak ile birlikte aynı zamanda katılımcıların çok boyutlu nitelikte olan dışlanma ve süreçlerine karşı pratik stratejiler geliştirerek özünde bir mücadele de sergilemektedirler.

Sonuç

Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin etnik, cinsiyet, sınıf, mülteci ve yabancı kimliklerinin farklı kesişimlerine odaklanan bu araştırma, İranlı mültecilerin farklı kimliksel aidiyetlerinin toplumsal karşılaşmalarında marjinalleştirilmelerine ve dışlanmalarına neden olduğunu göstermektedir. Mülteci ve yabancı kimlikleri başta olmak üzere Kürt, yoksul ve kadın olma ekseninde göçü deneyimleyen katılımcılar katmanlı ayrımcılık süreçlerine maruz kalmaktadırlar. Zira daha ilk başta mülteci olmalarından ötürü yaşam şartlarında ortaya çıkan yoksulluk ve toplumsal dışlanma kendiliğinden oluşmaktadır. Bu dışlanmışlık haline ataerkil bir cinsiyet rejimi içerisinde kadın kimliği eklenildiğinde dışlanma ve ayrımcılık daha da derinleşmektedir. Türkiye’nin toplumsal ve siyasal yapısı ile ilişkili olarak Kürt etnik kimliği ise çok boyutlu maduniyet koşullarını beraberinde getirmektedir. Örneğin, bir İranlı mülteci Kürt erkek ile bir Fars erkek katılımcımızın deneyimlerine bakıldığında Fars katılımcımızın daha az dışlandığını ve hatta Türklerin İranlıları sevdiğini ifade etmişlerdir. Fakat aynı toplumsal kabul Kürt erkek için geçerli değildir. Tam bu noktada belirtmek gerekir ki katmanlı ve çok boyutlu marjinalleştirilmeye maruz kalan katılımcılarımız toplumsal ve çalışma yaşamlarında daha fazla kimlik gizleme stratejisine başvurmuşlardır. Öte yandan, neredeyse tüm katılımcılar dışlanmalarına neden olabilecek her türlü kimliğini gizlediklerini vurgulamışlardır. Bu çalışmanın araştırmacıya öğretici boyutu ise katılımcıların yabancı ve mülteci kimliklerini, marjinalleştirilmelerine karşı bir baş etme mekanizması olarak gizlemeleridir. Bu gizleme stratejisinin tezahür bulmasında ise Türkiye’deki yabancı düşmanlığının yükselişte olmasıdır.

542

Katılımcılarımızın tamamı göç sonrası ekonomik koşullarının daha kötü olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılarımızın İran’daki sınıfsal konumları her ne kadar da farklılaşsa da Türkiye’de yoksulluk paydasında buldukları aşıkardır. İran’da da maddi durumunun pek iyi olmadığını vurgulayan Parviz Türkiye’de yoksul olmak ile İran’da yoksul olmak arasındaki farkı net bir biçimde tasvir etmiştir. Dolayısıyla, bu katılımcımızın ifade ettiği gibi Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin bir diğer kesişim noktası sınıfsal dezavantajlarıdır. Katılımcıların mültecilik, yabancılık, etnik ve cinsiyet gibi kimlikleri nedeni ile karşılaştıkları marjinalleştirilme pratiklerine dezavantajlı sınıfsal konumları eklenildiğinde dışlanma ve ayrımcılık süreçleri daha da derinleşiyor. Bu durum diğer göçmen grupları için de geçerlidir. Zira kimi katılımcılarımız Suriyeli ve Afgan kimliklerinin İranlı kimliğine göre daha fazla şiddet ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve bu anlamda İranlıların toplumsal makbuliyetlerinin daha fazla olduğunu vurgulamışlardır.

Sonuç olarak, bu araştırma kesişimsellik kuramından yararlanarak Ankara’da yaşayan İranlı mültecilerin deneyimlerini şekillendiren çok boyutlu marjinalleşme ve ayrımcılık süreçlerini tasvir etmeyi amaçlamıştır. Bu çabanın temel hedeflerinden biri, Türkiye’de kayda değer bir diasporaya sahip olan İranlı mültecileri hem akademik çevrelerde hem de göç politikalarını belirleyen ve uygulayan aktörler nezdinde görünür kılmak ve bu alandaki yeni çalışmalara ze-

min hazırlamaktır. Bu bağlamda, kesişimsellik kuramı yalnızca İranlı mültecilerin değil, diğer göçmen gruplarının da karşılaştığı yapısal sorunları ve yaşam koşullarını anlamak için değerli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu durum, özellikle göç çalışmaları yapan araştırmacılar ile sosyal politika yapımcıları ve uygulayıcıları açısından mültecilik sorunlarına daha kapsamlı ve duyarlı biçimde yaklaşmak adına önemli katkılar sağlayabilmektedir.

- 1 <https://tinyurl.com/24zchxva> (erişim tarihi: 25.01.2025)
- 2 Şartlı Mülteci başvurusunda bulunan kişilerin sağlık sigortası sadece ilk senelerine mahsus olup ikinci seneden itibaren sağlık sigortaları kesilmektedir.

Kaynakça

- Ahmadi, Hamid, (2018) “İran’da Etnik Kimlik ve Etnikçilik”. Nashr e Ney.
- Akçapar, S. K. (2006). “Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey.
- Akçapar, S. K. (2009). “Re-Thinking Migrants’ Networks and Social Capital: A Case Study of Iranians in Turkey.” *International Migration*, 161-196.
- Bauman, Z. (2014). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayat, Asef (2023) Is Iran on the Verge of Another Revolution? *Journal of Democracy*, Volume 34, 19-31
- Buz, Sema, (2007) “Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*
- Castles, S, Miller, J, M. (1998). “The Age of Migration.” London: Macmillan Press Ltd.
- Crenshaw, K. (1989). “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine”, *Feminist Theory and Antiracist Politics*.
- Crenshaw, K. (2011). “Postscript. In M. T. Helma Lutz, *Framing Intersectionality*” (The Feminist Imagination-Europe and Beyond) (pp. 221-234).
- Crenshaw P. H., Cho S., Crenshaw ve McCall. L. (2013). “Toward a Field of Intersectionality Studies: Theory”, *Applications, and Praxis*. *Signs*, 785-810.
- Collins, P. H.ve Bilge. S. (2016). *Intersectionality*. London: Polity Press
- Çetin, Merve, (2022) “İranlı Mültecilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sosyal Sermayenin Etkisi: Denizli Kenti Örneği” *İran Çalışmaları Dergisi*. 251-287
- Davis, A. (1981). *Women, Race, and Class*. New York: Random House.
- Ekhtiari, Maryam ve Aysan, Mehmet Fatih. (2022). “Günümüz Türkiye’sinde İranlı Göçmenlerin Sosyoekonomik Entegrasyonu”. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 225-253.
- Erez, E. (2018, 11 24). Varoluşçu Yabancı kimdir? Retrieved from *Gazete Duvar*: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2018/11/24/varoluscu-yabanci-kimdir>
- Glesne, C. (2015). “Nitel Araştırmaya Giriş”. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Hakan, Nursel Durmaz ve Topateş Aslıcan, Kalfa Topateş (2017). “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Açısından Denizli İlindeki İranlı LGBTİ+ Göçmenlerin Çalışma Deneyimleri” Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 37-43.
- Indra, D. (1998). *Engendering Forced Migration: Theory and Practice*. New York: Berghahn Books.
- Nawyn, S. J. (2010). Gender and Migration: Integrating Feminist Theory into Migration Studies, *Sociology Compass*, 749–765.
- Perruchoud, Richard ve Redpath- Cross, Jillyanne (2004). Göç Terimleri Sözlüğü. Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- The Combahee River Collective, (1978). *The Combahee River Collective*. Zillah Eisenstein.
- Tüfekçi, Nurcan (2011). “İranlı sığınmacı kadınların Türkiye’de çalışma yaşamları ve toplumsal cinsiyet.” Umuda doğru,
- Tümtaş, M. S. (2020). “Nobeteşe Dışlanma: Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü.” İstanbul: İletişim.
- Vaghefi, Sanam, (2014) “Devlet ve diaspora çıkmazında feminizm: Türkiyedeki İranlı sığınmacı kadınların toplumsal dışlanma ve gündelik direniş deneyimleri” *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*. 51- 61.
- Wilson, C. (2018). *Yabancı*. İstanbul: Notos Kitap.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women Studies*, 193-209. SAGE Publications.
- Zijstra, J. (2014). “Stuck on the Way to Europe? Iranian Transit Migration to Turkey.” *SETA VAKFI*, 183-199.